

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.22>**Г. Плясун,**аспірантка кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У РАЗІ ПІДГОТОВКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Вступ. Правильне та своєчасне використання спеціальних психологічних знань може стати запорукою початку примирливого процесу сторін і значно спростити його досягнення. Водночас обізнаність у цій сфері не є достатньою, а певні юрисдикційні норми, які можна застосувати для реалізації права на психолого-правове примирення, потребують вдосконалення.

Необхідно зазначити, що дослідженню окремих питань, пов'язаних з особливістю використання спеціальних психологічних знань, приділяли увагу такі вчені, як: Л. Казміренко, А. Коренюк, М. Костицький, В. Кошинець, В. Марчак, М. Мушкевич, В. Нагаєв, В. Нор, О. Озерський, О. Сітковська, М. Строгович, В. Шибіко, С. Чагарна, Л. Шувальська та інші.

Разом із тим науковці здебільшого приділяють увагу правовим або спеціальним знанням, пов'язаним із призначенням психологічної експертизи чи залученням спеціаліста у судовому розгляді, або досліджують її без поєднання юридичної та психологічної складової частин. А тому вибрана тематика залишається актуальною та потребує новітніх думок.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз взаємозв'язку спеціальних психологічних знань із юрисдикційними нормами та їх використання, яке, зрештою, може привести

до психолого-правового примирення сторін.

Результати дослідження. Розкриваючи питання важливості застосування спеціальних психологічних знань під час підготовки та реалізації процедури примирення в юрисдикційному процесі, необхідно розуміти ціль, з якою вони використовуються. Відповідаючи на таке питання, вважаємо за можливе приєднатися до думок тих учених, які вважають, що за допомогою використання спеціальних психологічних знань можна одержати дані, які дозволяють зрозуміти і правильно оцінити особливості психічної діяльності й поведінки людей [1, с. 2]. Розуміння таких обставин своєю чергою буде важливим моментом у веденні перемовин про примирення.

Межі використання спеціальних психологічних знань у сторін або сторони, яка прагне досягти психолого-правового примирення, відповідають декільком ознакам, до яких слід віднести: психологічну, юридичну, моральну.

У науковій спільноті є декілька визначень поняття «застосування спеціальних знань», найбільш точним з яких ми вважаємо висновок, що це психологічні, теоретичні і методологічні знання про закономірності й особливості протікання і структури психічної діяльності людини, що мають юридичне значення, отримані в результаті спеціальної професійної

психологічної підготовки і впроваджені в практику судової експертизи та практичного застосування [1, с. 2]. При цьому слід звернути увагу, що спеціальні психологічні знання, спрямовані на реалізацію процедури примирення сторін, можуть мати лише психологічне значення та будуть спрямовані суто на відновлення стану сторін, який би дозволив успішно провести примирливі процедури.

У цій статті ми не будемо зупинятися на наведенні та аналізі загальновідомих спеціальних психологічних знань, які використовуються у судовому процесі, а пропонуємо дослідити такі актуальні з них, які безумовно впливають на процеси досягнення реального стану психолого-правового примирення: нарративну медіацію; сімейну медіацію та психологію; відновлення психологічного стану неповнолітніх, правильне використання яких суттєво збільшить можливість досягнення стану примирення у зазначених сферах юрисдикційного процесу.

Розпочнемо з дослідження застосування спеціальних психологічних знань у специфічній формі здійснення примирення сторін, до якої відноситься здійснення нарративної медіації.

Наративне посередництво – це метод вирішення конфліктів, який базується на тому, як люди структурують і описують розбіжності або суперечності, в які вони занурені. Розкриваючи поняття нарративної медіації, приєднуємося до дуже влучної думки тих учених, які вважають, що особа не є проблемою, а «Проблема полягає в проблемі» [2, с. 257]. Сутність цього речення і розкриває основу нарративного підходу.

Важливість виокремлення нарративної медіації як самостійного виду медіації підкреслюється думкою тих науковців, які вважають, що більшість конфліктів є наслідком використання певного типу спілкування, а не наявності фактичної ситуації.

Через висловлювання про певні події чи надання цим подіям характеристики у словесному сенсі люди контролюють власну реальність [3].

Вважаємо, що використання такого виду медіації найбільш доречно у випадках тривалого конфлікту між сторонами, коли звинувачення і негативні судження настільки щільно обплітають учасників конфлікту, що практично немає місця для інших описів того, що сталося і що могло би статися. Таке ставлення учасників конфлікту називається тоталізуючим. У медіатора же з'являється головне завдання – змінити тоталізуюче ставлення до сутності конфлікту у його учасників, знайти можливість піддати сумніву ту картину, що вони для себе склали разом із негативною мотивацією, характеристикою однієї до одної.

З цієї метою медіатор, проводячи нарративну медіацію, використовує такі психологічні методи та прийоми, як: екстерналізуючі бесіди; картування впливу проблеми на людину; реконструкція домінуючих історій; знаходження загального розуміння конфлікту і створення нової історії. В разі розуміння сутності цих методів можна сподіватися на успішні перемовини, які повинні завершатися примиренням сторін або хоча б припиненням ворожнечі. Крім того, слід зауважити, що наведені методи послідовно взаємопов'язані, але їх точне використання у своєму підсумку призводить до можливості появи у сторін початкового розуміння конфлікту і створення його «новітньої історії». Тобто здійснюється робота з виявлення винятків з домінуючої історії, того, що вони значать для людини (які цінності і принципи вони висловлюють), простеження історії виникнення і розвитку цих принципів і цінностей у житті людини, з'ясування, які вчинки в найближчому майбутньому стають можливими, якщо виокремлені цінності і принципи будуть більшою мірою присутні в житті людини.

Наслідком звернення уваги у домінуючій історії про конфлікт на ті не помітні, але дуже важливі елементи взаємин взаємної поваги, підтримки і співпраці між сторонами, стає можливість створення іншої «альтернативної історії».

Отже, у створенні нової історії медіатору необхідно допомогти сторонам зв'язати окремі винятки з домінуючою історією, її унікальні епізоди в таку послідовність, яку сторони зможуть осмислити та погодитися протиставити своїй основній домінуючій історії. Слід мати на увазі, що альтернативних історій може бути багато, вони створюються у співпраці зі сторонами, і вони вибирають, що спрацює саме для них.

Наступна сфера примирення сторін, яка, на нашу думку, потребує застосування спеціальних знань і яку ми розглянемо, буде сферою здійснення сімейної психології, або медіації у зв'язку із конфліктом подружжя та спробою їхнього примирення. Вибір такої тематики одразу після розгляду особливостей нарративної медіації зумовлений її застосуванням зокрема у розв'язанні сімейних конфліктів.

Також вважаємо за необхідне підкреслити, що використання спеціальних знань під час врегулювання сімейних конфліктів також впливає і на його правову сторону, адже в разі досягнення примирення подружжя заява або позов про розторгнення шлюбу може бути відкликаним. З психологічної точки зору збереження сім'ї або відновлення взаємин подружжя необхідно розглядати як перемогу позитивних суспільних відносин над можливими негативними наслідками. Зокрема, можна навести правила шкали напруги Холмса і Рахе, де розірвання шлюбу (розлучення) за оцінкою впливу стресу на здоров'я людини перебуває на другому місці в рейтингу [4, с. 125].

Розглядаючи можливості використання спеціальних знань у примиренні подружжя, слід відмежовувати

ситуації, в яких подружжю необхідна допомога сімейного медіатора, а в яких сімейного психотерапевта. Разом із тим вважаємо, що лише професійно підготовлений спеціаліст може допомогти з вирішенням такого складного питання і надати подружжю правильну пораду.

Тому саме в контексті необхідності та обґрунтованої користі залучення відповідного спеціаліста із наявними специфічними знаннями ми хочемо наголосити на важливості поширення позасудових примирливих процедур. Адже у разі існування у подружжя наявного тривалого конфлікту і думок однієї із його сторін (або навіть обох) щодо необхідності звернення до медіатора, психолога, на нашу думку, відповідь на таке питання буде у безумовній підтримці рішення про звернення до особи, яка володіє спеціальними знаннями та може допомогти у збереженні шлюбу. Саме ж подружжя зазвичай не може точно усвідомити, яка першопричина сварок, розглядаючи лише суб'єктивні пояснення. Фахівець допоможе почути один одного. Головний засіб збереження шлюбу – відкрита розмова. Її простіше вести в присутності фахівця, позаяк він виступає посередником, незалежною особою.

Нині ми можемо змодулювати ситуацію, у якій подружжя після подачі заяви або позову до суду про розірвання шлюбу вирішило використовувати залишений їм час до офіційного розлучення і звернутися до сімейного медіатора, у якого відповідно до законодавства наявний місяць для спроби примирити сторони або хоча б припинити ворожнечу.

Саме на початку такого звернення перед сімейним медіатором і постане досить складне завдання віднесення конкретного випадку до сфери медіації або психотерапії. Важливо з цього приводу зазначити, що на проведення сімейної психотерапії необхідно витратити набагато більше часу, аніж медіацію, це пов'язане із необхідні-

стю розв'язання глибоких сімейних проблем. При цьому слід розуміти, що велика кількість пар очікують від психолога негайного вирішення проблеми. Але розібрати накопичені образи з одного разу неможливо. На це можуть піти тижні і місяці. Тому подружжя повинні підготуватися до довгої і ретельної роботи. Над відновленням сім'ї доведеться і необхідно працювати.

Саму ж сімейну психотерапію науковці відносять до особливого виду психотерапії, спрямованої на корекцію міжособистісних стосунків й усунення емоційних розладів у сім'ї. Це психотерапія клієнта у сім'ї і за допомогою сім'ї [5, с. 403]. Здійснення психотерапії може допомогти подружжю: навчитися направляти бесіду у мирне русло та робити її неупередженою; підібрати важливі слова для вираження почуттів і емоцій; чітко формулювати претензії до шлюбу; зрозуміти сутність проблеми у відносинах; мати терпіння і бажання вислуховувати один одного; виробити прийнятну для обох схему поведінки.

Вважаємо за необхідне виділити такі техніки сімейної психотерапії: циркулярне інтерв'ю; позитивне переформулювання сімейної ролі; «припису». За допомогою зазначених технік подружжя зможе сприймати речі реально, а головне, відмовитися від минулого як від основного складника та спробувати перевести погляд у майбутнє. Проблема багатьох сімей у тому, що вони зосереджені на минулому, раз за разом згадуючи старі образи і сварки. У такому випадку робота психотерапевта буде полягати у допомозі подружжю почати рухатися вперед, а не пригадувати вже пережиті негативні ситуації роками. Тобто пробачити один одному образи і звернути погляд у майбутнє.

Досить цікавою є техніка «приписів», яка підходить до сімей, в яких весь час іде боротьба за владу за розподіл «кращих», більш відповідальних ролей. У цьому випадку психотерапе-

втами може застосовуватися прийом діяти за часовим параметром. Він полягає у домовленості подружжя чітко розподілити ролі на тиждень, наприклад, у понеділок, вівторок і середу повноту влади у прийнятті рішень отримає чоловік, а у четвер, п'ятницю та суботу все вирішує дружина, в неділю пропонується суперечка між членами сім'ї (як зазвичай). Досвід використання нового ритуалу та обговорення такого досвіду забезпечує терапевтичний ефект [5, с. 400].

Крім того, під час взаємодії подружжя і психотерапевта є більша вірогідність, що чоловік та дружина почнуть вирішувати проблеми спокійно, намагатися вирішувати непорозуміння шляхом домовленостей. Важливим моментом буде спроможність надавати один одному можливість відкрито говорити про наявні проблеми, намагатися знаходити рішення разом. А також формування здатності не переходити на особистості і не переводити розмову в сварку.

Позитивним результатом психотерапевтичного впливу на подружжя слід вважати не лише досягнення головної мети їхнього звернення – настання психолого-правового примирення, а й безлічі на перший погляд не помітних, але вкрай важливих знань і вмій, які будуть позитивно впливати на зміцнення сім'ї та шлюбу у майбутньому. Щодо роботи сімейного медіатора із примирення сторін, то, крім вже розглянутої наративної медіації, він може, використовуючи свої спеціальні знання у сфері допомоги сім'ї у разі розлучення або в інших конфліктних ситуаціях, полегшувати адаптування до змін, які відбуваються на кількох рівнях одночасно: емоційному, економічному, психологічному і соціальному. Здійснити це він може у ході сеансу, створивши таку атмосферу, в якій сторони зможуть випустити свою емоційну енергію. Однак ще раз хочемо підкреслити, що зазвичай медіатор не зможе вирішити глибинні особистісні

проблеми подружжя, але, співпрацюючи зі сторонами, зможе розглянути і запропонувати можливі варіанти рішень, що будуть враховувати інтереси обидвох сторін.

Розуміючи, що за відведений час у вигляді одного місяця медіатор не в змозі вирішити всі ці проблеми, вважаємо, що його діяльність зі збереження сім'ї і подальшим її примиренням буде полягати у досягненні із подружжям домовленості про відкликання заяви (позову) щодо розірвання шлюбу та проходження курсу сімейної психотерапії. Таким чином, буде узгоджена юридична сторона питання, яка вказує на необхідність прийняття відповідного рішення у місячний термін після подання заяви або позову про розторгнення шлюбу, а також досягнуто розуміння психологічного складника. Тобто медіатор пояснює подружжю, що у них є шанс зберегти сім'ю в разі проходження курсу сімейної психотерапії і ніщо їм не буде заважати подати заяву про розторгнення шлюбу повторно, якщо після допомоги сімейного психолога вони не змінять свого рішення. Однак, по-перше, таке звернення буде вказувати на фактично всі можливі спроби у сторін врятувати шлюб і не залишать, можливо, на все життя питання, а що було б у разі здійснення такої спроби. По-друге, вважаємо, що це, безумовно, призведе до певного відновлення стосунків навіть у разі неможливості врятувати шлюб, може мати такі позитивні наслідки, як припинення ворожнечі, прощення, набуття душевного спокою.

Наступним питанням, яке ми розглянемо, буде використання спеціальних психологічних знань з метою відновлення психологічного стану неповнолітніх та можливість досягнення ними стану примирення в юрисдикційному процесі.

Вважаємо, що звернення уваги на психологічний стан неповнолітнього у конфліктній ситуації потребує особливої уваги, а проведення відновлю-

вальних процедур з особами, які не досягли повнолітнього віку, необхідно передбачити в усіх чинних юрисдикційних нормах.

Зокрема, на переконання науковців, до групи детермінуючих факторів протиправної поведінки, що становлять особистісні риси неповнолітнього, відносять особливості характеру, темпераменту, системи цінностей, рівня домагань, наявність адекватної самооцінки; до біолого-генетичних детермінант – адиктивну поведінку батьків, психічні та нервові розлади близьких членів сім'ї, спадкові хвороби, психологічний перебіг вагітності та пологів [6, с. 11]. Тобто є безліч похідних елементів, які спричинили конфлікт, без подолання яких відновити емоційну здатність неповнолітньої або малолітньої особи до безконфліктного стану неможливо, а тому і досягти реального стану примирення буде вкрай складно.

Разом із тим необхідно розуміти, що лише правове вирішення конфлікту не позбавить неповнолітню сторону набутих у ході нього психологічних переживань. Не отримавши необхідного психотерапевтичного лікування, малолітні або неповнолітні особи почнуть несвідомо використовувати механізми психологічного захисту, які мають дезадаптивний характер. Наслідки таких дій не тільки не покращать психологічний стан, а можуть, навпаки, зробити його більш вразливим, провокативним для інших конфліктів, бути несприйнятими у суспільстві і відповідно у спілкуванні з однолітками, що також підвищує ризик стати жертвою іншої форми жорстокого поводження. Такі особливості, притаманні психологічному сприйняттю неповнолітніх та малолітніх осіб, вказують на необхідність корекції поведінкових і психологічних наслідків, що виникають після конфліктних ситуацій. Сам же терапевтичний процес повинен проходити за участю спеціаліста з ювенальної медіації або

психолога, який спеціалізується на вирішенні набутих за наслідком конфлікту психологічних проблем дезадаптивного характеру.

Зважаючи на це, ми повністю підтримуємо ініціативи, що впроваджені у Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року, зокрема п. к ч. 1 ст. 1 розд. IV, в якому зазначається необхідність забезпечення неповнолітніх доступними послугами (медициними, психологічними, соціальними, усного та письмового перекладу тощо) або відповідних дій організації, які можуть надати підтримку, а також засоби доступу до таких послуг у поєднанні з фінансовою підтримкою у кризовій ситуації, якщо така застосовується [7, с. 21].

Вважаємо, що прийняття вищезазначених принципів, а також затвердження Плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року стало запорукою розвинення відновного правосуддя неповнолітніх, а також приділенню уваги їхньому психологічному стану.

Тому слід підтримати думку про те, що неповнолітній підозрюваний зобов'язаний проходити індивідуальні програми, які розробляються за участю працівників органів пробації, психологів, інших спеціалістів та спрямовані на зниження рівня конфліктності, імпульсивності та контролю за емоціями у неповнолітнього [8, с. 122]. Разом із тим можемо доповнити, що необхідність у зобов'язанні проходження зазначених програм існує лише в разі ненабуття стану реального примирення під час проведення перемовин про вирішення конфлікту мирним шляхом. Якщо ж існують підстави вважати, що було набуто лише правове врегулювання, то до таких програм доречно долучати як правопорушника, так і потерпілу особу за її згодою.

Зрозуміло, що з точки зору правових підстав, на жаль, наразі регламентування обов'язкового залучення в юрисдикційні процеси фахівця, що володіє спеціальними психологічними знаннями і який би міг допомогти сторонам конфлікту, в якому наявна неповнолітня або малолітня особа, немає.

Разом із тим необхідно відзначити прагнення нашого законодавця щодо поліпшення такої ситуації. Зокрема, голова міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх в Україні зазначив, що створення умов для організації та ефективного функціонування юстиції, дружньої до дитини, – це законодавча основа для запобігання правопорушенням у дитячому середовищі, для забезпечення належного поведіння з дітьми у контакті із законом та їхньої соціальної реабілітації [9].

Результатом послідовних дій, спрямованих на покращення становища неповнолітніх, можливість їхнього відновлення після участі в правопорушенні або конфлікті, стало подання до Верховної Ради України проекту Закону № 5617 «Про юстицію, дружню до дитини». Одним із принципів цього законопроекту визначено забезпечення відновного примирення, про що зазначено в п. 12 ст. 2 [10]. Крім того, до слушних та сприятливих у контексті досягнення психолого-правового примирення неповнолітніми за допомогою спеціальних психологічних знань слід вважати ініціативи законопроекту № 5617 із впровадження відновного примирення (медіації), соціально-психологічна реабілітація дитини у конфлікті із законом, проходження корекційної програми.

Досить важливим є те, що у цьому законопроекті чітко наведені суб'єкти, які можуть здійснювати відновлювальне примирення, до яких віднесені: медіатори – соціальні працівники, психологи, представники закладів освіти (за погодженням із закладами освіти

або їх засновниками) та інші особи, якщо це сприятиме максимальному забезпеченню прав, свобод і законних інтересів дитини у контакті із законом [10]. А також визначені заходи, під час яких неповнолітня особа може пройти відновлення та знову набути відчуття безконфліктного стану, при цьому вкрай важлива запропонована норма щодо проходження безоплатного відновного примирення (медіації) у центрі з надання безоплатної правничої допомоги.

Отже, ми можемо відзначити, що в разі набуття законопроекту № 5617 чинності у юрисдикційних нормах, які регламентують можливість примирення та відновлення неповнолітньої або малолітньої сторони, поєднуються психологічні та правові елементи, а також дозволяють використовувати необхідні спеціальні знання. Зокрема, проведення корекційних програм для дітей, поведінка яких потребує тривалого профілактичного втручання [10].

Висновки. Проаналізовані у статті особливості використання спеціальних психологічних знань поєднані із метою досягнення психолого-правового примирення або навіть лише початку такого процесу підкреслюють їхню важливість, складність та необхідність. Можемо наголосити на важливості законодавчого розвинення запровадження спеціальних психологічних знань у примирливій інституції та необхідності подальшого дослідження такої тематики.

У статті аналізуються спеціальні психологічні знання, за допомогою яких сторони в юрисдикційному процесі можуть спробувати розпочати шлях до досягнення психолого-правового примирення. До таких спеціальних психологічних знань віднесені: нарративна медіація; сімейна медіація та психологія; відновлення психологічного стану неповнолітніх.

Під час аналізу нарративної медіації обґрунтовується необхід-

ність використання таких методів та прийомів, як: екстерналізуючі бесіди; картування впливу проблеми на людину; реконструкція домінуючих історій; знаходження загального розуміння конфлікту і створення нової історії.

Здійснюється аналіз можливостей застосування спеціальних психологічних знань у сімейній психології задля досягнення примирення подружжя, під час якого звернуто увагу на важливість відмежування ситуацій, за яких подружжю необхідна допомога сімейного медіатора, а за яких сімейного психотерапевта. При цьому виділені такі техніки сімейної психотерапії: циркулярне інтерв'ю; позитивне переформування сімейної ролі; «припису». Наведені переваги, які можуть отримати члени подружжя, які перебувають у конфлікті, у разі прийняття рішення про спробу пройти курси у сімейного медіатора або психотерапевта.

Обґрунтована необхідність застосування спеціальних психологічних знань під час здійснення примирення сторін, одна з яких (або обидві) не досягла повноліття. Наведена та послідовно викладена думка, що лише правове вирішення конфлікту не позбавить неповнолітню сторону набутих у ході нього психологічних переживань. Підкреслені наслідки залишення поза увагою проведення необхідного відновлення психологічного стану неповнолітньої особи, яка опинилася у конфліктній ситуації. До таких наслідків, зокрема, віднесене несвідоме використання механізмів психологічного захисту, що може призвести до дезадаптивного характеру.

Проаналізований внесений до Верховної Ради України проєкт Закону № 5617 від 04.06.2021 року «Про юстицію, дружню до дитини», одним із принципів якого визначено

забезпечення відновного примирення, під час якого передбачена соціально-психологічна реабілітація дитини у конфлікті із законом та проходження корекційної програми.

Ключові слова: спеціальні знання, примирення, медіація, нарративна медіація, сімейний медіатор, відновне правосуддя.

Pliasun H. The use of expert knowledge of psychology in preparing and implementing the reconciliation procedure in the jurisdictional process

The article analyzes specific psychological knowledge through which the parties to the proceedings can try to achieve psychological and legal reconciliation. Such special psychological knowledge includes: narrative mediation; family mediation and psychology; rehabilitation of the psychological condition of minors.

While analyzing narrative mediation, we have substantiated the necessity to use such methods and techniques as: externalizing conversations; mapping the impact of the problem on a person; reconstruction of dominant stories; a common understanding of the dispute and creating a new story.

We have analyzed possibilities of applying special psychological knowledge in family psychology to achieve reconciliation of spouses, with a focus on the importance of distinguishing situations when the spouses need assistance of a family mediator, and when – a family psychotherapist. At the same time, the following techniques of family psychotherapy are highlighted, namely: circular interview; positive reformulation of the family role; prescriptions. The following are the advantages to be obtained by the spouses in conflict if they decide to take courses with a family mediator or psychotherapist.

There is a reasoned necessity to apply special psychological knowledge during reconciliation of the parties, with one of which (or both) not reached the majority. The opinion has been suggested and consistently expressed that mere legal resolution of the dispute will not relieve the minor party of the emotional distress within this procedure. We have also emphasized the consequences of neglecting the necessary rehabilitation of the psychological condition of a minor, being a party to a conflict situation. Such consequences include, in particular, the unconscious use of psychological defense mechanisms, which can lead to a maladaptive character.

The article has analyzed the Draft Law on Child-Friendly Justice No. 5617 of June 4, 2021, submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine, with restorative reconciliation as one of the principles, which provides socio-psychological rehabilitation of a child in conflict with the law and completion of a correctional program.

Key words: special knowledge, reconciliation, mediation, narrative mediation, family mediator, restorative justice.

Література:

1. Марчак В.Я., Шувальська Л.Р. Використання спеціальних психологічних знань суб'єктами судочинства. С. 1–7. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39583/12-Marchak.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.05.2021).
2. Клаус Г. Нарративна робота в психотерапії в системному контексті. Проблеми сучасної психології. № 7. 2010 р. С. 250–259.
3. Winslade J., Monk G. A Narrative Approach to Mediation. URL: <http://www.narrative-mediation.crinfo.org/documents/> (дата звернення: 25.05.2021).
4. Маріс Рональд В. Суїцидологія: комплексна біопсихосоціальна перспектива. Нью-Йорк : Гілфорд. 2019, с. 125.

5. Мушкевич М.І., Чагарна С.Є. *Основи психотерапії : навчальний посібник*. 3-є видання. Луцьк. 2017. С. 420.

6. Аршава І.Ф., Єрошкіна Т.В., Репіна О.Г., Аршава І.О. *Деякі психологічні аспекти злочинності неповнолітніх*. *Медична психологія*. № 1. 2011. С. 8–13.

7. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, від 17 листопада 2010 року. С. 51. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 25.05.2021).

8. Коренюк А. *Роль медіації в системі ювенальної юстиції*. *Публічне право*. № 4 (36). 2019 р. С. 119–124.

9. Урядовий портал. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksandr-banchuk-uryad-shvaliv-zakonoproekt-pro-yusticiyu-druzhnuyu-doditini> (дата звернення: 25.06.2021).

10. *Проект Закону про юстицію, дружню до дитини, № 5617 від 04 червня 2021 року*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137 (дата звернення: 25.06.2021).

